

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Велінець Ю.І.

аспірант,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦІ ЖІНОК НА ВУГІЛЬНИХ ШАХТАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 50-Х – ПОЧАТКУ 90-Х РР. ХХ СТ.

В роки Другої світової війни, коли значна кількість чоловіків мобілізувалась в армію, на підприємствах важкої промисловості розпочався дефіцит робочої сили, тому жінки в СРСР стали залучатися на всі роботи без жодного винятку. 4 жовтня 1943 року на шахти була розіслана Директива Наркому вугільної промисловості СРСР В. В. Вахрушева про впровадження жіночої праці у вугільній промисловості. У ній зазначалося, що необхідно «перевести всіх чоловіків із легших робіт, на роботи в забій і на проходження виробок, а на звільнені їх місця направити жінок» [1, с. 157]. У післявоєнний час жінки залучались до відбудови вугільної промисловості в УРСР.

Із введенням в експлуатацію перших волинських шахт в 1954–1955 рр. на підземні роботи нарівні із чоловіками, відбувався набір і жінок. Станом на березень 1957 р. тільки на шахту № 1 було прийнято близько 250 жінок і дівчат [4, с. 1]. Згодом із відновленням народного господарства, жінки-шахтарі поступово виводилися з основних професій пов'язаних з особливим ризиком і важкою фізичною працею.

Станом на 1 січня 1958 р. на підземних роботах шахт тресту «Нововолинськвугілля» працювало 524 жінок [2, арк. 1]. Однак, постановою Ради Міністрів СРСР від 13 липня 1957 р. № 839 «Про заходи із заміни жіночої праці на підземних роботах, у гірничодобувній промисловості і на будівництві підземних споруд» було заборонено використання жіночої праці на підземних роботах, за винятком тих випадків, коли жінки обіймають керівні посади і не зайняті фізичною працею, займаються санітарним і побутовим обслуговуванням, проходять курс навчання, допущені на стажування в підземні частини підприємств, а також коли їм належить спускатися час від часу в підземні частини підприємства для виконання нефізичних робіт [1, с. 157].

Директори волинських шахт терміново набрати відповідну кількість робітників на підземні роботи не могли, тому недотримувались термінів виведення жінок із підземних робіт шахти. Так на шахті № 1 на підземних роботах станом на 26 березня 1958 р. працювало 149 жінок. Іноді, жінок навпаки ще набирали на підземні роботи. За січень – лютий 1958 р. на підземні роботи шахти № 1 було прийнято на підземні роботи 25 жінок. Станом на

березень 1958 р. на шахті № 3 на підземних роботах працювало 43 жінки, на шахті № 3 – 132 жінки, шахті № 4 – 79, шахті № 6 – 10 жінок [3, арк. 12].

За період з 1 січня по 1 серпня 1958 р. на волинських шахтах було практично звільнено з підземних робіт 496 жінок, з них 169 було працевлаштовано на поверхні шахти, 91 перенавчалися іншим професіям, повністю звільнено 236 жінок, ще 28 жінок було залишено на підземних роботах, щоб допрацювати підземний стаж [2, арк. 1]. В 1959 р. трест «Нововолинськвугілля» розпочав приймати жінок на інженерно-технічну роботу. На кінець 1959 р. на шахтах і підприємствах тресту працювало 109 жінок інженерів і техніків [5, арк. 123].

Впродовж 60–80-х рр. ХХ ст. жінки на шахтах працювали на роботах з обслуговування шахтарів (прання і ремонті спецодягу гірників, дезінфекції помешкань та ін.), обіймали керівні посади і роботи гірничої справи на поверхні шахти (породовідбиральниці, лампівниці ін.). На шахті № 8 в 1976 р. працювало 145 жінок, з них: одна жінка працювала на підземних роботах – гірничим майстром дільниці ВТБ (вентиляції і техніки безпеки), на шахті № 3 працювало в 1976 р. 155 жінок [7, арк. 182; 8, арк. 11]. Тобто, частка жінок-робітниць на шахтах Нововолинська становила близько 14% від загальної кількості промислово-виробничого персоналу шахти і відігравали важливу роль у функціонуванні шахти.

За віковим критерієм більшість жінок, які працювали на шахті становили особи віком від 30 до 55 років. Наприклад, станом на 1 липня 1970 р. на шахті № 9 працювало 126 жінок, з них у віці 18–20 років – 1, 20–25 років – 8, 25–30 років – 16, 30–40 років – 54, 40–55 років – 46 жінок та 1 жінка вище 55 років. За професійною ознакою із 126 жінок шахти № 9, 90 жінок працювали на технічно-обслуговуючих роботах шахти, інженерно-технічними працівниками були 14 жінок, а також 22 службовця [9, арк. 44]. Тобто, більшість жінок, які працювали на волинських шахтах були звичайними робітницями поверхні шахти у віці 30–55 років.

Незважаючи, що жінки працювали лише на поверхні шахти, умови роботи були незадовільні. В 1968 р. породовідбирниця шахти № 9 О. Гребеншикова на засіданні шахтного комітету зазначала: «Мабуть над нами і нашою працею шахтарі знущуються. На вугільній стрічці-конвеєрі іноді не вугілля, а суцільна порода і найголовніше те, що шматки породи до 50 кг., які нам не під силу зняти [із стрічки-конвеєра] і щоб їх розбити, пристроїв немає. Ми за добу відбираємо до 40 вагонів породи, а наші рукавиці не витримують і 0,5 місяця роботи» [10, арк. 31]. В 1980 р. прачка, представник дільничного комітету адміністративно-побутового комбінату шахти № 8 С. А. Пустовських стверджувала: «По роботі доводиться усю зміну мати справу із хімікатами: порошками для прання, содою, а спецмолока нам не дають, додаткової відпустки і вислуги років також не дають [як гірникам із шкідливими умовами праці]. Кожен день по 3 рази ми перемо і висушуємо рушники в сушарці, дихаємо цим паром, адже немає вентиляції для витяжки поганого повітря» [11, арк. 41].

Для покращення умов праці для жінок 7 жовтня 1975 р. було видано наказ Міністром вугільної промисловості УРСР № 200 «Про звільнення жінок с важких і шкідливих робіт, а також покращення умов їх праці». Адже, станом на

1 січня 1976 р. із 266 працюючих жінок на шахтоуправлінні «Жовтневе» 103 працювали на важких роботах та із шкідливими умовами праці (по професіях): гірники з виробки – 17, гірники з транспортування вантажів вручну – 3, рукоятниці-сигналістки при ручному обміні вагонеток – 7, робітниці лампової – 18, робітниці поверхні шахти, які займаються обслуговуванням лазень, пранням і ремонтом спецодягу гірників, дезінфекцією помешкань – 57, електрогазозварниць – 1 [12, арк. 39]. У відповідності з Постановою Держкомпраці УРСР і секретаріату Уккрудпрофу від 26 серпня 1982 р. на шахтах була проведена паспортизація ручної праці жінок з метою визначення перевищених для них встановлених норм гранично допустимих навантажень при підйомі і переміщенню тягарів [13, арк. 15].

Жінки на шахтах мали кімнати жіночої гігієни, власні жіночі бані, а також надавалися пільги, наприклад вагітних жінок, матерів, що кормили грудьми та мали дітей у віці до одного року переводили на легкі роботи. Виділялись відпустки з вагітності і пологів, перерви для кормління дитини та інші пільги. Тільки, в 1964 р. жінкам було виплачено соціальної допомоги в зв'язку з вагітністю і пологами на суму – 13, 5 тис. крб. [14, арк. 41]. В 1979 р. за бездоганну працю на виробництві і активну участь в громадському житті шахтоуправління «Жовтневе» в честь Міжнародного жіночого дня 8 березня було нагороджено почесною грамотою 32 жінки, грошовою премією 87 жінок на суму 955 руб. і оголошено вдячність 29 жінкам [15, арк. 15].

Отже, на гірничодобувних підприємствах Волинської області впродовж 50 – початку 90-х рр. ХХ ст. жіноча робоча сила відігравала важливу роль у промислово-виробничому процесі вугільної промисловості Волині. Професія шахтаря асоціюється виключно із чоловіками, однак жінки теж становили значну частку технічно-обслуговуючого персоналу волинських шахт. До 1957 р. жінки брали участь в підземному виробництві вугілля, згодом здійснювали санітарно-побутове обслуговування гірників, обіймали керівні посади, а також мали низку соціальних пільг і переваг, що позитивно відображалось на якості їхнього життя і здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Трофименко М.С. Особливості праці жінок на підприємствах вугільної промисловості. Право та інновації. 2014. № 4. С. 156–162.
2. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2012, оп. 1, спр. 155, арк. 1.
3. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2012, оп. 1, спр. 157, арк. 12.
4. Макаров М. Трудівниці гірничих професій. *Шахтар Волині*. 1957. 9 березня. С. 1.
5. Державний архів Волинської області, Ф. Р-295, оп.7, спр. 4263, арк. 123.
6. Державний архів Волинської області, Ф. Р-1910, оп.1, спр. 543, арк. 182.
7. Державний архів Волинської області, Ф. Р-1911, оп. 1, спр. 759, арк. 11.
8. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2818, оп.1, спр. 300, арк. 44.
9. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2818, оп.1 спр. 208, арк. 31.
10. Державний архів Волинської області, Ф. Р-1910, оп. 1, спр. 679, арк. 41.
11. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3407, оп.1, спр.38, арк. 39.
12. Державний архів Волинської області, Ф.Р-1911,оп. 1, спр. 964, арк. 15.
13. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2012, оп. 1, спр. 281, арк. 41.
14. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3407, оп.1, спр. 123, арк. 15.